

Gerontopsychiatria. Duševné poruchy u seniorov a ich liečba. Komunikácia s gerontopsychiatrickým pacientom.

Univerzita tretieho veku

Jesseniova lekárska fakulta

UK Martin

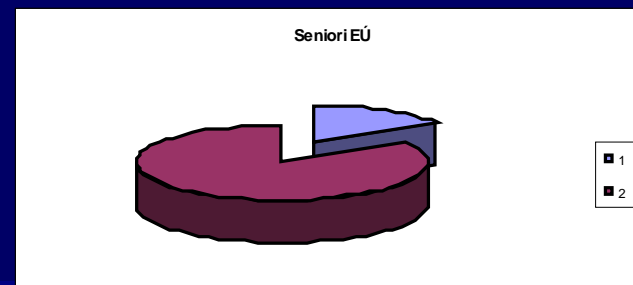
24. 11. 2015

doc. MUDr. Igor Ondrejka, PhD.

Psychiatrická klinika

JLF UK a UNM Martin

Úvod

- Demografické zmeny:
- zvyšovanie priemerného veku obyvateľstva + zvyšovanie počtu seniorov → starnutie populácie
- populácia s viac ako 7 % osôb nad 65 rokov = kritérium starého obyvateľstva (WHO).
- v r. 2002 v SR 11,6 % seniorov, v krajinách EÚ 14 - 16 % (Haškovcová, 2002).
- výzva pre spoločnosť – zabezpečiť dôstojný život seniorom vrátane podpory ich duševného zdravia a prevencie a liečby psychických porúch

Gerontológia

- Gerontológia – gerontos – starý
– logos – náuka
- komplexná sociálno-biologická náuka,
zaoberajúca sa zákonitosťami,
mechanizmami a prejavmi starnutia
- Geriatria – klinická gerontológia

Gerontopsychológia

- zaoberá sa duševnou stránkou starnutia a staroby
- skúma psychologické špecifiká staršieho veku
- uplatňuje sa v geriatrii prostredníctvom klinickej psychológie (psychická stránka chorôb)
(Litomerický, 1993)

Psychické zmeny v senu

- nejedná sa o psychické poruchy/ choroby
- súčasť komplexných zmien v starobe
- tieto zmeny **nenarúšajú** plnenie bežných povinností, ale znevýhodňujú seniora v náročných situáciách
(Kolibáš, 1996)

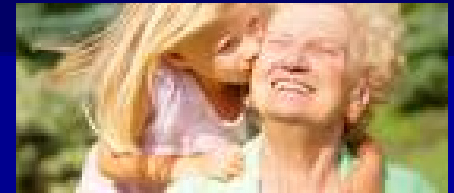
Psychické zmeny v sένiu

■ prejavy:

- pokles psychickej výkonnosti
- únava
- spomalenie psychických procesov
- zhoršenie pozornosti a pamäti
- zmeny v emočných reakciách
- zmeny osobnosti

Psychické zmeny v senu

- pozitíva:
 - bohaté životné skúsenosti
 - rozvážnosť, múdrosť, stálosť názorov, tolerancia, vytrvalosť (Hegyi, 1996)
 - individuálne rozdiely - niektorí seniori dosiahnu vrchol svojej profesionálnej kariéry
 - chronologický (kalendárny) vek ≠ funkčný vek

Stratégie vyrovnania sa so starobou

- Konštruktívna stratégia
- Stratégia závislosti
- Obranná stratégia
- Stratégia hostility
- Stratégia sebanenávisti

(Langmeier, 1998)

Konštruktívna stratégia

- jednotlivec je stále aktívny a neprestáva mať radosť zo života a citových vzťahov s inými
- uvedomuje si obmedzenie svojich výkonov, akceptuje eventuálnu smrť bez zúfalstva a nadmerného strachu, vie sa prispôsobiť novému

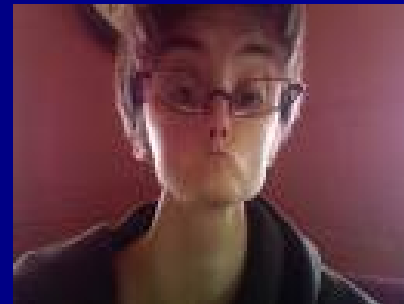
Stratégia závislosti

- jednotlivci majú sklon k pasivite a závislosti na iných, spoliehajú sa na nich, nie na seba
- nemajú ambície, sťahujú sa do súkromia, rozhodnutia nechávajú na mladších

Obranná stratégia

- jednotlivci sú prehnane aktívni, čím chcú zahnať myšlienky na problémy, choroby, smrť
- nadmerne sa citovo kontrolujú a konajú podľa zvykov, konvencií, pedantne

Stratégia hostility

- jednotlivci prežívajú hnev, nepriateľstvo voči ostatným, ktorých obviňujú zo svojich neúspechov, z vlastného ochorenia či samotnej staroby
- v správaní sú agresívni, podozrievaví, sťažujúci, vyčítajúci, obviňujúci

Stratégia sebanenávisti

- jednotlivci sú agresívni voči sebe, sú nadmerne sebakritickí
- svoj život považujú za zlyhanie a nechceli by ho žiť znova, berú smrť ako vyslobodenie

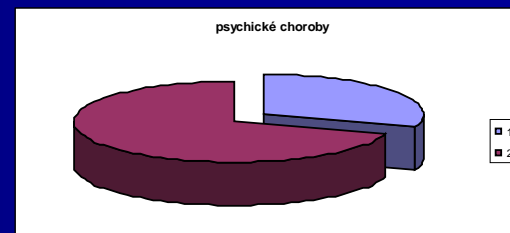

Gerontopsychiatria

- diagnostika, liečba, prevencia, výskum duševných porúch od 65 r.
- **špecifiká duševných porúch v senu:**
vek, polymorbidita, sociálne faktory →
netypické a neúplné klinické obrazy
psychických porúch, pripomínajúce
somatické ochorenia

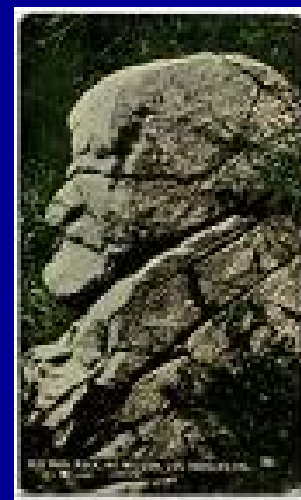
Psychické poruchy v senu

- psychické zmeny, ktoré ovplyvňujú doterajšie fungovanie seniora a plnenie bežných povinností sú veľmi pravdepodobne príznakmi duševnej poruchy
- 20 – 30 % seniorov trpí psychickými poruchami!

Psychické poruchy v senu

- nie sú to prejavy staroby
- sú liečiteľné
- mnohé sú vyliečiteľné
- skorá diagnostika psychiatrom
- skorá a dostatočne dlhá liečba psychiatrom
- prevencia komplikácií
- účinná liečba zlepšuje aj kvalitu života a sociálne fungovanie seniora

Komunikácia s geriatrickým pacientom

- Špecifiká sénia:
- penzionovanie, finančné problémy, osamelosť, fyziologické zmeny, psychické zmeny a poruchy, somatická polymorbidita, postoje spoločnosti k seniorom
- Špecifiká komunikácie:
- rešpektovať výraznú heterogenitu seniorskej populácie, prístup dôsledne individualizovať
- vyhnúť sa vekovej diskriminácii- ageizmu (pri vyšetreniach, finančne náročnej liečbe,...)
- ochrana dôstojnosti, autonómie, práva rozhodovania
- vyhnúť sa preceňovaniu involučných zmien a stigmatizácii (senior nie je menejcenný ako mladý človek)

Komunikácia s geriatrickým pacientom

- rešpektovať limitáciu pohybových, zmyslových a komunikačných schopností, ale bez podceňovania
- vyhnúť sa časovému stresu, akceptovať pomalšie psychomotorické tempo, zhoršenú pohyblivosť a výbavnosť pamäti
- rešpektovať u ľudí vo vysokom veku a s demenciou zhoršenú vstiepivosť informácií – o užívaní liekov, príprave na vyšetrenie,...
- informácie podávať zrozumiteľne, utriedene, s písomnou poznámkou

Komunikácia s geriatrickým pacientom

- U ľudí s ľahkou kognitívnou poruchou:
- Hovoriť zreteľne, krátkymi jednoduchými vetami
- Medzi vetami robiť prestávky
- Stáť, sedieť pred pacientom, aby senior videl lekára a mohol odzerať z úst
- Ak je to možné, ukázať na to, o čom alebo o kom hovoríme
- Otázky formulovať tak, aby si senior nemusel vyberať z alternatív (nie: chcete čaj, kávu, vodu? áno: chcete čaj?)
- Dôležité informácie povedať dôraznejšie, zopakovať a zapísať

Prehľad psychických porúch v sénii

1. organické a symptomatické psychické poruchy
2. poruchy nálady – depresia
3. poruchy vyvolané užívaním psychoaktívnych látok – analgetiká, anxiolytiká, hypnotiká, alkohol
4. adaptačné poruchy
5. psychotické poruchy

organické a symptomatické psychické poruchy v senu

- demencie
 - poruchy vedomia – stavy zmätenosti = amencia, delírium,...
 - iné
-
- príčina známa – ochorenie/ poškodenie mozgu z telesných príčin

organické a symptomatické psychické poruchy v senu

■ Príčiny:

- **primárne** – nádor, zápal, úraz, atrofia mozgu
- **sekundárne** – primárne je mimomozgové ochorenie so sekundárnym poškodením mozgu – zlyhávanie orgánov - srdce, pečeň, obličky; infekčné ochorenia- sepsa; nádorová metastáza do mozgu; metabolické; endokrinné ochorenia,...

organické a symptomatické psychické poruchy v senu

- **organická** psychická porucha –
organické poškodenie mozgu
- **symptomatická** psychická porucha –
symptóm telesného ochorenia
- **somatogénna** psychická porucha –
somaticky podmienená psychická
porucha

organické a symptomatické psychické poruchy v sénii

- telesné ochorenie: akútne - chronické
 - môže (ale aj nemusí) byť príčinou psychickej poruchy:
 - akútnej – chronickej
 - prechodnej – dlhotrvajúcej
- tieto psychické poruchy – nešpecifické vzhľadom na telesné ochorenie
- rôzne u rozličných ľudí

organické a symptomatické psychické poruchy v sénii

- **výskyt:** na začiatku – počas – pri ústupe - v rekonvalescencii telesného ochorenia
- **psychické poruchy v súvislosti so somatickými chorobami** – prejav vážnosti telesnej choroby
- **prognóza:** závisí od somatického ochorenia:
 - úzdrava
 - reziduum
 - exitus

organické a symptomatické psychické poruchy v senu

- **liečba:**
- liečime najmä somatickú chorobu – telesnú príčinu
- pri poruchách vedomia - liečba na somatických oddeleniach
- psychiatrická liečba je pri týchto chorobách len pomocná, symptomatická, nevylieči ich príčinu
- ak pretrvávajú tieto psychické poruchy aj po stabilizácii somatického ochorenia, pokračuje liečba na psychiatrických oddeleniach/ambulanciách

organické a symptomatické psychické poruchy v senu

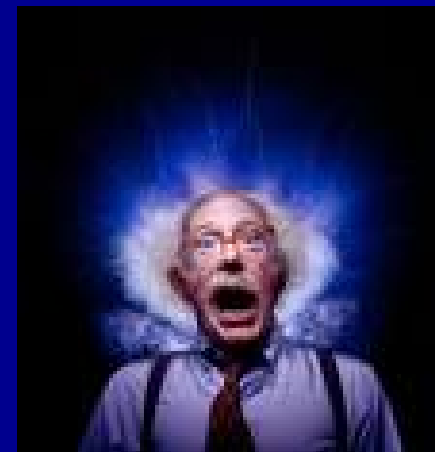
- **Demencia**

- a) pri Alzheimerovej chorobe
- b) vaskulárna demencia
- c) iné demencie (Parkinsonova, HIV,...)

- **Delírium** – porucha vedomia
nespôsobená alkoholom a inými
psychoaktívnymi látkami

organické a symptomatické psychické poruchy v senu

- s poruchou pamäti
- s poruchami nálady
- s poruchami správania
- s halucináciami
- s bludmi
- s nevýkonnosťou, slabosťou
- so zmenou osobnosti

Demencie: epidemiológia

- 1 % populácie
- 5 % seniorov; 40 – 45 % 90 r.!
- Demencia Alzheimerovho typu 50 – 55 % všetkých demencií
- Vaskulárne demencie 15 – 20 %
- Zmiešané demencie 10 – 15 %
- Iné príčiny demencií 10 – 20 %

Demencia: kritériá

- úbytok pamäti
- pokles úsudku, myslenia, plánovania, organizovania, spracovania informácií
- úbytok emočnej kontroly, motivácie, zmena sociálneho správania, emočná labilita, podráždenosť, apatia, hrubosť
- nie je prítomná porucha vedomia
- trvanie najmenej 6 mesiacov

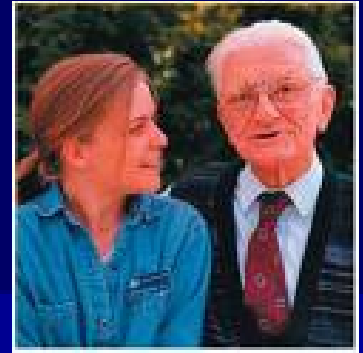
Demencia: stupne

Ľahká demencia:

- umožňuje ešte viesť samostatný život
- jedinec nie je závislý na druhých osobách
- mierny pokles pamäti
- problémy s učením novej látky
- problémy s vybavovaním základných súčastí denného života

Demencia: stupne

Stredne t'ážká demencia:

- neschopnosť fungovať bez pomoci druhých osôb
- vykonáva len jednoduché domáce práce
- v pamäti uchovaná len hlboko vštípená látka
- nové informácie si zapamätá len na veľmi krátku dobu
- neschopnosť vybaviť si základné informácie o mieste a osobách

Demencia: stupne

Ťažká demencia:

- úplná závislosť od poskytovanej starostlivosti
- ťažké poruchy pamäti
- nerozoznáva najbližších príbuzných
- dezorientácia
- pretrvávajú len útržky dávnejších informácií

Alzheimerova demencia

- chronická zhoršujúca sa psychická porucha
- difúzne degeneratívne poškodenie mozgu – atrofia – choroba neurónov
- začiatok – nenápadný s poruchou pozornosti a pamäti, s poklesom kritickosti
- kontinuálne zhoršovanie – rovnomerný úbytok schopností
- zlepšenie po liečbe kognitívami - antialzheimerikami
- priaznivejšia prognóza: začiatok po 65 r.

Vaskulárna demencia

- demencia v dôsledku cievneho ochorenia mozgu – arterioskleróza, cievna mozgová príhoda – krvácanie, ischemia, embólia
- nerovnomerný úbytok schopností s dlhšie zachovanou kritickosťou
- neurologické príznaky
- stupňovitý priebeh
- liečba: liečime cievne ochorenie mozgu

Poruchy vedomia

- prechodné kvalitatívne poruchy vedomia – stavy zmätenosti, delíriá – sa vyskytujú asi u 20 % seniorov
- 5 – 8 % všetkých pooperačných stavov na chirurgii
- 10 % pacientov stredného veku na interných oddeleniach
- 8 – 12 % všetkých pacientov v psychiatrických zariadeniach

Poruchy vedomia

- 40 % všetkých pacientov na neurologických oddeleniach
- 35 – 80 % pacientov na geriatrických oddeleniach
- 33 – 80 % pacientov po operácii na otvorenom srdci
- 20 % pacientov s fraktúrou krčku stehnovej kosti
- 17 % všetkých psychiatrických konzílií vo všeobecných nemocniciach pre dg. delíria

Poruchy vedomia

- príčiny:

- telesné ochorenia – akútne, zhoršené chronické choroby – kardiovaskulárne, infekčné, metabolické,...
- úrazy hlavy
- intoxikácie

Poruchy vedomia

- klinický obraz:
 - náhly začiatok – často v noci – dezorientácia, zmätené – nesúvislé myslenie a reč, nepokoj, nespavosť, bezradnosť,...
 - kolísavý priebeh
- prognóza: závisí od vyvolávajúcej príčiny
- liečba: liečime vyvolávajúcu príčinu

Poruchy nálady v senu

■ Depresia

- 10-15 % seniorov, 2-3-krát častejšie u žien; 20-30 % pacientov s demenciami

■ kritériá

- aspoň 2 týždne trvajúca skleslá nálada
- strata záujmov a radosti
- znížená energia, unaviteľnosť

Depresia – kritériá (pokračovanie)

- znížená sebadôvera a sebaúcta
- neoprávnené výčitky a pocity viny
- myšlienky na smrť, sebevražedné konanie
- nerozhodnosť, váhavosť, nesústredenosť
- zmeny motorickej aktivity
- poruchy spánku
- poruchy príjmu jedla

Depresia - liečba

- depresia je liečiteľná a vyliečiteľná psychická porucha
- skorá, správna a dostatočne dlhá liečba psychiatrom výrazne zníži riziko sebevraždy, zlepší kvalitu života a sociálne fungovanie
- základom liečby depresie sú antidepresíva – bezpečné a nenávykové lieky

Poruchy vyvolané užívaním psychoaktívnych látok v senu

- lieky – analgetiká, anxiolytiká, hypnotiká
- alkohol

- škodlivé užívanie s rizikom intoxikácie
- vývoj závislosti - pri náhlom vysadení abstinenčné stavy - delíriá

psychogénne psychické poruchy v senu

- súvisia so stresom; najčastejšie stresory:
 - telesné ochorenia
 - úmrtie blízkej osoby
 - vážne zmeny v živote
 - zlá finančná situácia
 - narušené vzťahy
 - nevhodné bývanie
 - iné

psychogénne psychické poruchy v senu

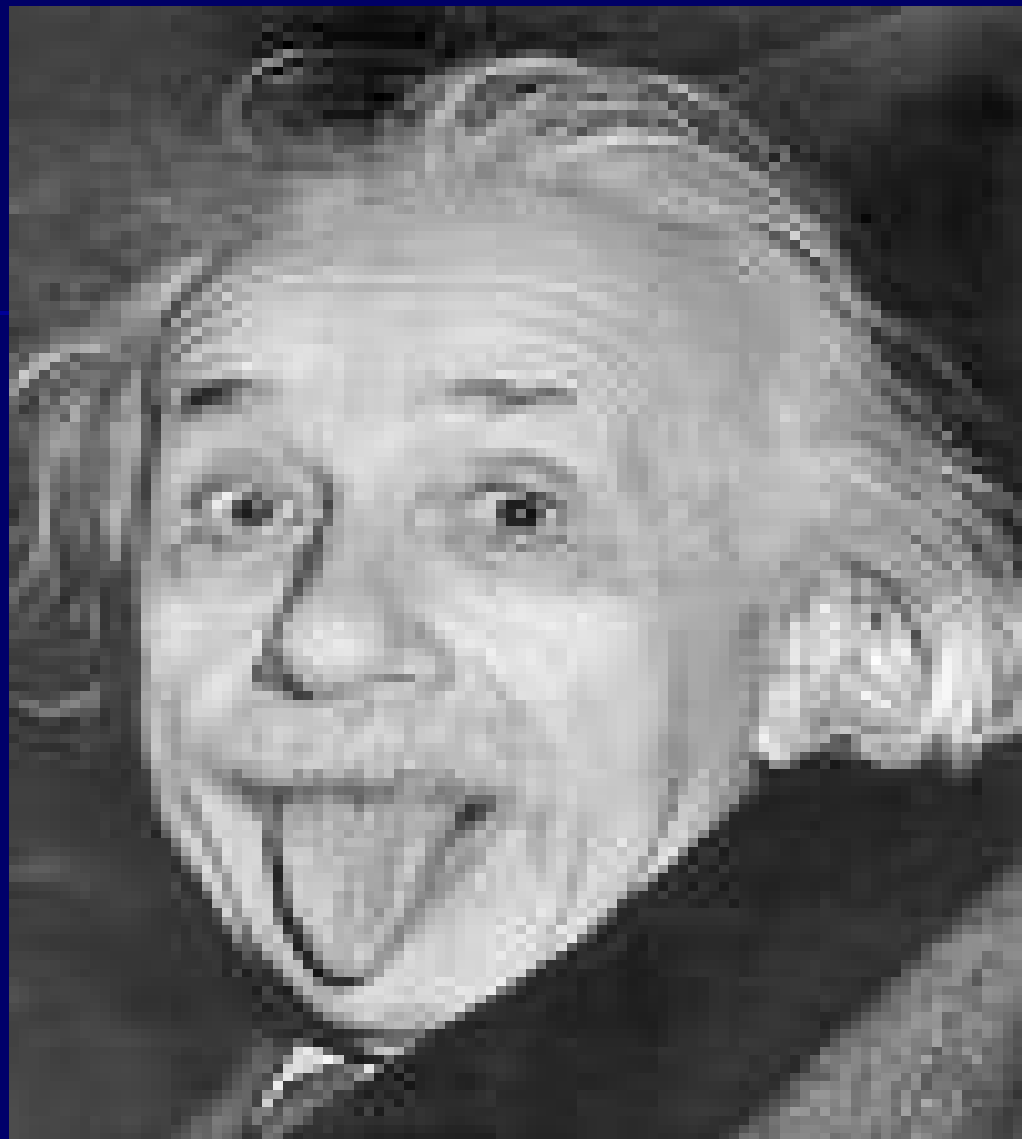
- úzkostné poruchy
- poruchy spánku
- poruchy stravovania
- telesné ťažkosti – psychosomatické poruchy
- zhoršenie telesného ochorenia
- poruchy správania, neprimerané reakcie

psychogénne psychické poruchy

- **liečba**
- psychoterapia – liečba psychologickými prostriedkami, zameraná na príčinu ťažkostí alebo na ich zmiernenie
- prechodne psychofarmaká

psychotické poruchy

- často začínajú v dospelom veku, začiatok v starobe je zriedkavejší
- paranoidné poruchy s bludmi
- paranoidno-halucinačné poruchy
- liečime ich liekmi - antipsychotikami

Ďakujem za pozornosť